

तुमच्या उफाळणाऱ्या जीवनाला साजेसे ठाकरसी कापड

स्वच्छंद मजेत हवे तसे मुक्तपणे भटकणाऱ्यांसाठी ठाकरसीचे मोकळे मोकळे वाटणारे सुती कापड अगदी साजेसे असते. पॉप्लिन, लॉन्स, वॉयल्स, कॅम्ब्रिक्स - कुटेहि / गेलात तरी शोभून दिसते. शहराबाहेर खेड्यापाड्यात रानोमाळ भटकत असताना किंवा शहरात प्रतिष्ठितपणे फिरत असताना बापरू तरी उपयुक्त ठरते. ठाकरसीच्या सुती कापडाने थंडावा राहतो नि मोकळे मोकळे निश्चित वाटते. तुमच्या आवडीची प्रिंट्स व रंग जरूर पसंत करा. रानावनातील भटक्या जीवनाची तुम्हाला हौस असेल तर त्यासाठी ठाकरसीच्या सुती कापडासारखे दुसरे कापड नाही, अगदी हवे तसे हे कापड आहे. स्वच्छंद भटकतीसाठी मोकळे मोकळे तरल कापड, राड्या, फ्रॉक वीरेचे (ड्रेस मटेरियल) कापड, शर्टिंग व सर्टिंग.

ठाकरसीचे सुती कापड न चुरगळण्याच्या चाचणीला उतरेल असे 'टेबिलाइज्ड' असते आणि आटू नये म्हणून 'सॅन्फोराइज्ड' असते.

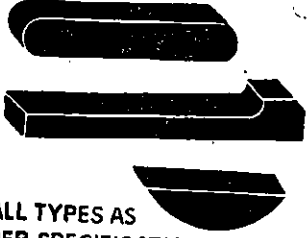

ठाकरसी ग्रुप ऑफ मिल्स,

क्राऊन * हिन्दुस्थान युनिट नं. १ * हिन्दुस्थान (इंडियन) युनिट नं. २
१६, अपोलो स्ट्रीट, मुंबई-१.

**IMPORT
SUBSTITUTE
GADRE KEYS**

ALL TYPES AS
PER SPECIFICATION

GADRE BROTHERS MADHAVNAGAR
(MUMBAI)
PHONE NO. 2318 GRAM: "SEWA"

Swastik FOAM

cosy
sitting
pleasure!

SWASTIK RUBBER PRODUCTS LTD.
PUNE-411003

BANK TO BANK...

THE BELGAUM BANK LIMITED

(SCHEDULED BANK)

Regd. & Head Office : 659-60, Raviwar Peth,
BELGAUM

Invest in our " Family Benefit
Deposit Scheme " and earn Monthly
Interest as a Pension - Enquire at any
of our 42 Branches - Our Bombay Office
at Mandvi, Bombay - 9. & Bangalore
Office at 61, Chowdeshwari Temple
Street, Bangalore - 2.

OUR MOTTO IS SERVICE
AND WE REALLY SERVE.

S. Y. KAMAT,
General Manager.

" नवभारताच्या उभारणीमध्ये सहकारी चळवळ
फार महत्त्वाची भूमिका पार पाडीत आहे. "

—पं. जवाहरलाल नेहरू

महाराष्ट्रातील सहकारी चळवळीची प्रेरक शक्ती

**दि महाराष्ट्र स्टेट को-ऑपरेटिव्ह
बँक लिमिटेड**

मुख्य कार्यालय :

फोर्ट, मुंबई १.

मुंबईतील शाखा २१

प्रादेशिक कार्यालय :

महाल, नागपूर

नागपूरमधील शाखा ५

मांडवल व निधी	रु. २१ कोटी
डेवी	रु. १०४ कोटी
दिलेली कर्जे	रु. १४९ कोटी
खेळते मांडवल	रु. २०५ कोटी

सामुदायिक हितासाठी झटणारी
आगळी बँक

☆ अर्थ ☆

बुधवार, २१ नोव्हेंबर, १९७३

संस्थापक :
भा. वामन गोविंद काळे
संपादक :

श्रीपाद वामन काळे

“अर्थ एव प्रधानः” इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति । —कौटिलीय अर्थशास्त्र.

परदेशीय सहकार्यांला असणारा विरोध गैरवाजवी :
आत्मविश्वास हवा.

आशिया खंडातील बहुतेक देश अविकसित देशांच्या यादीत येतात. भारतासारख्या एखाद्या देशाने थोडीफार औद्योगिक प्रगती केली असली तरी प्रगत देशांच्या मानाने तो अद्याप किती तरी मागासलेला आहे. औद्योगिक प्रगती साधण्यासाठी प्रगत देशांचे सहकार्य विकसनशील देशांना अजून कित्येक वर्षे घ्यावे लागणार आहे. पण ह्या बाबतीत मोठी अडचण म्हणजे ह्या देशांच्या राजकीय जाणिवेची. नुकत्याच स्वतंत्र झालेल्या देशांच्या राजकीय भावना हळुवार बनलेल्या असतात. परदेशीय भांडवलाचे सहकार्य घेतले तर आपल्या देशाच्या स्वातंत्र्यावर बंधने तर पडणार नाहीत ना अशी भीती त्यांच्या मनात अधूनमधून डोकावत असते. ह्या नाजूक विषयासंबंधी भारत सरकारच्या औद्योगिक विकासखात्याचे मंत्री श्री. सुब्रह्मण्यम् ह्यांनी चिंतनीय विचार व्यक्त केले आहेत. उद्योगधंद्यांना वाटचालीचा हिरवा बावटा दाखविण्यासाठी जी नवीन संघटना सरकारने स्थापन केली आहे ती विषयी पत्रकारांशी बोलताना ते म्हणाले की भारतामधील लोकांनी परदेशी भांडवलाविषयींच्या आपल्या वृत्ती-विषयी नव्याने विचार करण्याचा समय आता आला आहे. एखाद्या परदेशीय कंपनीशी सहकार्य करून एखादा उद्योग काढण्याचा निर्णय सरकारने घेतला की ह्या निर्णयाविरुद्ध ओरड करण्याची प्रथाच पडली आहे. ह्या ओरडाच्या पोट्यात परदेशी कंपन्या भारताची पिळणूक करतील अशी भीती दडलेली असते. परंतु अशी पिळणूक होऊ न देता परदेशी सहकार्य राबविण्याचा आत्मविश्वास उत्पन्न झाला पाहिजे. तीच भारताची कसोटी आहे.

अलीकडे रशिया आणि अमेरिका ह्या देशात औद्योगिक सहकार्य होण्याची चिन्हे दिसू लागली आहेत. रशियात नव्याने स्थापण्यात यावयाच्या उद्योगधंद्यांत अमेरिकन भांडवलवाल्यांनी कोणत्या प्रकारचे व कितपत सहकार्य द्यावे ह्याविषयी अमेरिकन उद्योगपतींनी काही मार्गदर्शक तत्त्वे निर्दिष्ट केली आहेत. अशाच प्रकारचे मार्गदर्शन चीनविषयीही करण्यात येत आहे. अमेरिकन उद्योगपतींची रशियात गुंतविण्याच्या भांडवलाविषयीची वृत्ती लक्षात घेण्यासारखी आहे. अमेरिकेतील बऱ्याच उद्योगटांना असे वाटत आहे की, भारतात भांडवल गुंतविण्याच्या ज्या थोड्याफार संधी आहेत, त्यांच्याशी तुलना करता रशियातील गुंतवणुकीच्या संधी अधिक दीर्घ क्षेत्रावर विस्तार पावलेल्या

आहेत. रशियातील नैसर्गिक वायू आणि खनिज तेल ह्यांच्या उत्पादनात अमेरिका विशेष सहकार्य देऊ शकेल असे त्यांना वाटत आहे. ह्यावरून असे म्हणता येईल की रशियाला अमेरिकन उद्योग गटाकडून पिळणूक होण्याची भीती वाटत नसावी. रशियाने ह्या बाबतीत जसा आत्मविश्वास दाखविला आहे तसाच भारतालाही दाखविता आला पाहिजे. गेल्या २५ वर्षांत भारताने परदेशीय औद्योगिक सहकार्य घेतले आहे, ह्या सहकार्यात भारताची पिळणूक झाल्याचा अनुभव असला, तरीही भविष्यकाळात अशा सहकार्यात स्वतःचा अधिक फायदा करून घेण्याची पात्रता सिद्ध केली पाहिजे. भारतात भांडवल गुंतविण्याबाबत अमेरिकन उद्योगपतींची वृत्ती संमिश्र स्वरूपाची आहे. त्यांना अधिक नफा मिळविण्याची क्षेत्रे पाहिजे आहेत. तथापि भारताच्या हितसंबंधांना धोका पोचणार नाही अशा पद्धतीनेच परदेशी भांडवलाचे स्वागत करण्यात येईल. त्यासाठी घालण्यात आलेले निर्बंध व मर्यादा ह्यांच्या चौकटीत परदेशी सहकार्य होऊ शकेल.

विमान कंपन्यांच्या जळणाच्या खर्चात वाढ

तेलउत्पादन व निर्यात करणाऱ्या अरब देशांनी तेलाच्या उत्पादनात व निर्यातीत कपात करण्याचे धोरण स्वीकारल्यामुळे पाश्चात्य देशांप्रमाणे भारतापुढेही अडचणी निर्माण झाल्या आहेत. अर्थातच पेट्रोल व अन्य पदार्थ ह्यांच्या किमतीत वाढ करून त्यांचा खर्च कमी करण्याचे प्रयत्न भारत सरकार करीत आहे. तेलाच्या वाढत्या भावामुळे इंडियन एअरलाइन्स आणि एअर-इंडिया ह्या कंपन्यांच्या जळणाच्या खर्चात सुमारे १७ कोटी रुपयांची वाढ दरसाल होणार आहे पहिल्या कंपनीला जळणासाठी सालीना ७.५ कोटी रुपये आणि दुसऱ्या कंपनीला ९.५ कोटी रुपये अधिक खर्च करावे लागतील असा अंदाज करण्यात आला आहे. लोकसभेच्या सल्लागार समितीच्या सभासदांना ही माहिती देताना नागरी विमानवाहतूक आणि प्रवास खात्याचे मंत्री डॉ. करणसिंग म्हणाले की असे असले तरी चालू आर्थिक वर्षात ४ लाख परदेशीय प्रवासी आकर्षित करून घेण्याचे उद्दिष्ट गाठले जाईल असा विश्वास खात्याला वाटत आहे. परदेशी प्रवाशांपासून मिळणाऱ्या परदेशीय चलनाचे उत्पन्नही ५५ कोटी रुपयांवरून ६० कोटी रुपयांपर्यंत वाढण्याची शक्यता आहे. इंडियन एअरलाइन्स ही देशांतर्गत वाहतूक करणारी कंपनी उताळूंगा भाड्यात लवकरच वाढ करण्याचा विचार करीत आहे. अरब-इझ्राइल ह्यांच्यात भडकलेल्या चालू युद्धात भारताने अरबांना पाठिंबा दिलेला असतानाही तेल-उत्पादक अरब देशांनी भारताला तेल पुरवठ्याच्या कपातीतून वगळलेले नाही. त्यामुळे तेलाबाबत स्वयंपूर्ण होण्याच्या प्रयत्नांना जोराची चालना मिळेल.

संरक्षक दलातील लोकांना हृदयविकाराचा अधिक धोका

हैद्राबाद येथील नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ न्युट्रिशन ह्या संघटनेने आहाराच्या सवयी आणि हृदयविकार ह्यांच्यातील संबंध शोधून काढण्यासाठी समाजातील निरनिराळ्या थरातील लोकांच्या आहाराची पाहणी केली आहे. ह्या पाहणीत श्रमाचे काम करणारे लोक, संपन्न व्यावसायिक, लष्करातील अविकारी, इत्यादींचा समावेश करण्यात आला होता. पहाणीत गोळा झालेल्या माहितीवरून एक निष्कर्ष असा काढण्यात आला आहे की संरक्षक दलातील अधिकाऱ्यांना हृदयविकार जडण्याचा अधिक संभव असतो. लष्करातील बडे अविकारी जसा पौष्टिक आहार घेतत तसाच आहार लष्करातील कनिष्ठ श्रेणीचे लोकही घेतात. परंतु त्यांना ह्या रोगाचा धोका तितकासा नसतो. ह्याचे कारण त्यांना शारीरिक श्रमाची कामे करावी लागतात हे असावे. नवी दिल्ली, आग्रा आणि मुंबई ह्या शहरांतील संपन्न लोकांच्या आहारात पौष्टिक अन्नपदार्थांचा अधिक समावेश असल्याने त्यांनाही इतर संपन्न लोकांप्रमाणेच ह्या रोगाचा धोका अधिक संभवतो. त्या मानाने गरीब असणाऱ्या लोकांना असा आहार सतत परवडत नाही. त्यामुळे त्यांच्यात हृदयविकाराची शक्यता कमी प्रमाणात आढळून आली. जास्त उत्पन्न असलेल्या लोकांच्या आहारात मेदवृद्धीला पोषक असलेल्या पदार्थांचे प्रमाण अधिक असते तसे ते कमी उत्पन्न असलेल्या लोकांत नसते. जास्त उत्पन्न असलेल्या लोकांना लागणाऱ्या शारीरिक उष्णतेपैकी ३५ ते ४० टक्के उष्णता अशा मेदवृद्धीकारक अन्नापासून मिळत असते. उलट शारीरिक श्रमाची कामे करणाऱ्या लोकांत २० टक्के उष्णताच अशा अन्नापासून मिळत असते. मेदवृद्धीकारक अन्नापासून मिळणाऱ्या उष्णतेचे प्रमाण ह्यापेक्षा अधिक असणे धोक्याचे ठरते.

इचलकरंजी येथील जेथ्या कारखान्याची प्रगती

इचलकरंजी येथील फुएल इन्स्ट्रुमेंट्स अँड एंजिनियरिंग कंपनी आणि जपानमधील एक मोठी एंजिनियरिंग कंपनी ह्यांच्यात एक कर करण्यात आला आहे. इचलकरंजी येथील कारखान्याचे डायरेक्टर श्री. पी. डी. कुठुर्गी हे आहेत. त्यांनी चालविलेली कंपनी जपानला एंजिनियरिंगच्या धंद्यातील पक्का माल निर्यात करणार आहे. कंपनीने तयार केलेले ग्रेटिंग मशीन्स जपानमध्ये चांगली उपयुक्त ठरली आहेत. त्यांच्या निर्यातीमुळे १० लाख रुपयांच्या परदेशीय चलनाची प्राप्ती होणार आहे. पुढील वर्षी निर्यातीत ५० टक्के वाढ करण्याचेही करारात ठरविण्यात आले आहे. अग्निबंदे जपान, कोरिया, फॉर्मासा इत्यादी देशांतून मनुगेत सतत वाढ होत चालली आहे. त्यामुळे काही एंजिनियरिंगच्या माल भारतातून आयात करणे कमी खर्चाचे झाले आहे.

खेळांच्या स्पर्धेत औषधांचा उपयोग

आरोग्यरक्षणासाठी औषधांचा उपयोग नेहमीच करण्यात येतो. अमेरिकेसारख्या प्रगत देशातून उत्साहवर्धक औषधांचा व गोळ्यांचा उपयोग तर रोजच्या जीवनातही अनेक लोक करीत असतात. मानवी जीवनात तेथे सतत वाढत चाललेल्या ताणाचा हा परिणाम आहे असे सांगतात. वास्तविक खेळांच्या स्पर्धेत अशा प्रकारच्या उत्तेजक औषधांचा उपयोग करणे योग्य नाही. ऑलिंपिकसारख्या जागतिक खेळांच्या स्पर्धेतही अनेक स्पर्धक त्याचा उपयोग करीत असतात अशी शंका घेतली जात असते. पण औषधांचा उपयोग सिद्ध करण्याची शास्त्रीय पद्धत उपलब्ध झालेली नाही त्यामुळे स्पर्धकाकडून त्याचा उपयोग चालूच आहे. ब्रिटिश शास्त्रज्ञांनी अशा औषधांचे सेवन स्पर्धकाने केले असेल तर ते हुडकून काढण्याची रीत शोधून काढल्याचे वृत्त आहे. आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिक समिती आणि इतर संबंधित खेळसंघटना ह्यांना ब्रिटिश शास्त्रज्ञांनी तसे कळविलेही आहे. ही औषधे घेऊन स्पर्धकांनी आपआपले प्रशिक्षण घेतले तर त्यांना अधिक बळ प्राप्त होते आणि त्यांच्या जोरावर ते स्पर्धात अटीतटीने झटापट करू शकतात. वजन उचलणे, वजनाचे गोळे फेकणे, भोलाफेक करणे इत्यादींच्या स्पर्धात तर अशा उत्तेजक औषधांचा फार उपयोग होतो. जागतिक पातळीवर भरविण्यात येणाऱ्या अनेक खेळांच्या स्पर्धांतील पहिला क्रमांक ह्याच औषधांच्या जोरावर मिळविण्यात आलेला आहे. पण विशिष्ट स्पर्धकाने उतेजक औषधांचे सेवन केले आहे किंवा नाही हे ठरविणे आतापर्यंत कठीण होऊन बसले होते. आता रक्ताची व मूत्राची तपासणी करून औषधांचा वापर सिद्ध करता येतो.

रेल्वेची स्वतंत्र विद्युत-केंद्रे

भारताच्या उत्तर आणि पूर्व विभागासाठी रेल्वेखात्याने तीन स्वतंत्र विद्युत केंद्रे उभारण्याचे ठरविले आहे. रेल्वे गाड्यांना सतत आणि खात्रीचा विजेचा पुरवठा उपलब्ध करून देऊन गाड्यांची वाहतूक सारखी चालू ठेवण्यासाठी हा निर्णय घेण्यात आला आहे. नव्या वीज-उत्पादन केंद्रांपैकी एक उत्तर प्रदेशात, दुसरे बिहार राज्यात आणि तिसरे पश्चिम बंगाल राज्यात उभारले जाणार आहे. सध्या मध्य रेल्वेचे कल्याण येथील वीज-उत्पादन केंद्र हेच एकमेव स्वतंत्र केंद्र आहे. प्रत्येक केंद्राची उत्पादनक्षमता ११० मेगॅवॅट इतकी असल. उत्तर प्रदेशात उभारण्यात येणाऱ्या केंद्रातून दिल्ली-कलकत्ता आणि दिल्ली-मुंबई ह्या रेल्वेखात्यावरील गाड्यांना विजेचा पुरवठा करण्यात येईल. प्रत्येक केंद्राच्या उभारणीसाठी सुमारे ४० कोटी रुपये खर्च घेणार आहे. कल्याण येथील केंद्राचाही विस्तार करण्यात यावयाचा आहे.

सहकारी चळवळीसमोरील आव्हाने

(खासदार गुलाबराव पाटील, अध्यक्ष,
महाराष्ट्र राज्य सहकारी संघ)

आज सहकारी चळवळीमध्ये फार मोठा बदल झाला आहे. सहकारी चळवळीसमोर आज अनेक आव्हाने उभी आहेत. ही आव्हाने स्वीकारण्यासाठी केवळ अधिकारी वर्गच नव्हे तर इतर प्रकारचा नोकरवर्गहि तयार करावयाचा आहे. आज आपणांस ही आव्हाने स्वीकारू शकणारी आणि आपल्या विषयाचे सखोल ज्ञान असणारी माणसे हवी आहेत आणि अशी माणसे आपण मिळवू शकू यावढल मला खात्री आहे.

सहकारी संस्थांच्या कार्याचे बरोबर मूल्यमापन व्हावयाचे असेल तर त्यासाठी हिशेबतपासणी ही एक अत्यावश्यक बाब आहे. कारण त्याचमुळे सहकारी संस्थेचा कारभार कसा चालला आहे त्याची कल्पना येऊन तो अधिक सुधारण्यासाठी काय करावयास हवे ते आपणांस समजू शकेल. म्हणूनच महाराष्ट्रातील सहकारी संस्थांची सातत्याने हिशेबतपासणी होते. मात्र ही हिशेबतपासणी करतांना हिशेबतपासनांसाठी संस्थेचे हिशेब कसे ठेवले जावेत त्याबाबतही मार्गदर्शन करावे.

कारवाईचा अभाव

काही बाबतीत हिशेबतपासनीस कारभारातील चुका दाखवितात, परंतु त्याबाबत कारवाई होत नाही. ह्याचे कारण राजकीय कार्यकर्त्यांचा हस्तक्षेप. चुका करणाऱ्या व्यक्तीविरुद्ध कोणतीच कारवाई न केली गेल्याने संस्थेच्या कारभाराचा दर्जा घसरतो. गुन्हेगारांना कडक शासन करण्याची तरतूद नाही. माझ्याकडे अशा अनेक तक्रारी आल्या आहेत की, अशा गुन्हेगारांविरुद्ध कायदेशीर इलाज करण्यात आलेला नाही तर अनेकांना रान मोकळे ठेवण्यात आले आहे. हे सर्व प्रकार मानवी स्वभावाची वैगुण्ये होत. परंतु ह्यापुढे अशीच परिस्थिती राहू देऊन चालणार नाही. ज्याद्वारे अशा तऱ्हेच्या चुका आणि गैरव्यवहार दूर होतील अशा तऱ्हेची यंत्रणा आपणांस उभारावयाची आहे. यामुळेच सहकारी संस्थांचा कारभार सुधारू शकेल.

वाईट नाणे ज्याप्रमाणे चांगल्या नाण्याची बाजारांतून हकालपट्टी करते त्याप्रमाणे सहकारी चळवळीतील नवे नेतृत्व जुन्या नेतृत्वाला इतिहासजमा करू पाहात आहे. ज्याप्रमाणे युद्धात आणि प्रेमात सान्याच गोष्टी क्षम्य मानल्या जातात, त्याप्रमाणे सहकारी संस्थांच्या निवडणुकांतही सान्याच गोष्टी क्षम्य मानल्या जाण्याची प्रवृत्ती वाढत आहे. लवादाच्या निर्णयांना वारंवार विलंब लागत आहे आणि परिणामी मूळ हेतूच पराभूत होत आहे आणि न्याय मिळण्यासाठी विलंब लागत आहे. तत्त्वे केव्हाही चांगलीच असतात. परंतु संबंधित लोकांनी त्यांची योग्य प्रकारे अंमलबजावणी केली नाही तर त्या तत्त्वांना काही अर्थ उरत नाही.

संख्यात्मक विकास नको

निरनिराळ्या राज्यांत सहकारी संस्थांची निव्वळ संख्या वाढली म्हणजे सहकारी चळवळीचा विकास झाला नाही. वाढत्या लोकसंख्येवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी ज्याप्रमाणे कुटुंबनियोजनाची आवश्यकता असते त्याचप्रमाणे सहकारी संस्थांच्या वाढीवर सुद्धा नियंत्रण असण्याची आवश्यकता आहे. बौगस सहकारी संस्थांची वाढ थोपविणे ही आज महत्त्वाची बाब आहे.

सहकारी संस्था ह्या कार्यक्षम असल्या पाहिजेत किंवा कमकुवत संस्थांचे कार्यक्षम सोसायट्यांत विलिनीकरण करणे आवश्यक आहे असे आपण नेहमी म्हणत आलो आहोत. परंतु प्रत्यक्षात मात्र काहीच घडत नाही. कमकुवत आणि ज्यांच्या विकासाची वाढ खुंटली आहे अशा संस्था अजून अस्तित्वात आहेत. अशा स्थितीत सहकारी चळवळ यशास्वी झाली आहे किंवा नाही ते ठरविण्यासाठी आपण कोणता निकष लावणार हा खरा प्रश्न आहे. शेतकी पतपुरवठा सोसायट्या किती आहेत? त्यापैकी किती सोसायट्या अ, ब, क आणि ड वर्गात आहेत? 'ब' वर्गातील किती सोसायट्या 'अ' वर्गात गेल्या? हे सर्व महत्त्वाचे प्रश्न आहेत. ह्या आकडेवारीवरून ह्या बाबतीतील आपले यशापयश दिसून येईल.

परंतु एक गोष्ट लक्षांत ठेवली पाहिजे की, अपयश हा गुन्हा नसून आकुंचित दृष्टिकोन असणे हा गुन्हा आहे.

आपण सभासदांना शिक्षण दिले पाहिजे. ही फार महत्त्वाची बाब आहे. सहकारी संस्था म्हणजे सामाजिक आणि आर्थिक बदल घडवून आणणारी साधने होत, आणि जोपर्यंत ह्या साधनांचा उपयोग आपण कमकुवत घटकांच्या गरजांसाठी करीत नाही तो पर्यंत ह्या साधनांचा काहीही उपयोग होणार नाही. आम्ही फार बोलतो अशी टीका कमकुवत घटकांमार्फत केली जाते आणि तुम्हांस आमच्यासाठी काहीही करावयाचे नसेल तर निदान बोलू तरी नका असे ह्या घटकांचे मागणे आहे. यावरूनच सहकारी संस्थांनी काय करावयास हवे आणि याबाबतीत त्यांची जबाबदारी कोणती ही गोष्ट स्पष्ट होते.

सहकारी नेतृत्व

देशातील सहकारी नेतृत्वात काही पेचप्रसंग निर्माण झाला आहे अशी एक शंका प्रदर्शित केली जाते. आजच्या सहकारी नेतृत्वात काही कमतरता आहे ही वस्तुस्थिती आहे. सर्वच नेते हे सारखेच असतात अशी कोणी अपेक्षा करू नये. पूर्वी काही सहकारी नेते आणि विचारवंत होऊन गेले. त्यांनी सहकारी चळवळीची फार मोठी सेवा बजावली. परंतु आज मात्र अशी परिस्थिती नाही. याचे कारण आजकाल सहकारी चळवळीत मोठ्या प्रमाणावर राजकारण आणले जात आहे. मात्र ह्या म्हणण्याचा अर्थ सहकारी चळवळीपासून राजकारण वेगळे काढले जाणे शक्य आहे असे नाही. माझ्या म्हणण्याचा अर्थ सहकारी चळवळीचे राजकारणीकरण होऊ नये हा आहे.

सहकारी संस्थांनी आपल्या सभासदांच्या कल्याणासाठी अधिक प्रयत्न केले नाहीत आणि मुख्यतः त्यांच्या गरजांची त्यांनी पूर्ती केली नाही तर त्या आपल्या कर्तव्यास चुकल्या असे म्हणता येईल.

सभासद का होऊ ?

तुम्ही जर कधी सेव्यात मेल्यात तर तेथील सेवूत तुम्हांस सर्वसाधारण प्रश्न निचारील की, "मी सहकारी संस्थेचा सभासद का होऊ ? सहकारी संस्थांत चाललेल्या प्रकारांची मला सर्व माहिती आहे".

सहकारी चळवळीतील दोष अल्पावधीत दुरुस्त करता येणार नाहीत याची मला जाणीव आहे. आपण जर भारताच्या नकाशा-कडे दृष्टिक्षेप टाकला तर काश्मिरपासून तो कन्याकुमारीपर्यंत सहकारी चळवळीची विषम प्रगती झाल्याचे दिसून येते. या उलट महाराष्ट्रात-जेथे पाटबंधान्यांच्या चांगल्या सोई नाहीत, जेथील जमीन सुपीक नाही, तेथील सहकारी चळवळ मात्र भळम आहे, प्रगतशील आहे. इतर राज्यांशी तुलना करता महाराष्ट्रातील सहकारी चळवळीने केलेली प्रगती स्पष्टणीय आहे. हे शक्य झाले सेवाभावी सहकारी कार्यकर्त्यांपुढे ! या सहकारी कार्यकर्त्यांनी सहकारी तत्त्वांवर केवळ विश्वासच ठेवला नाही तर ह्या तत्त्वांचे प्रत्यक्ष आचरणही केले म्हणूनच महाराष्ट्रात सहकारी चळवळीच्या क्षेत्रात सन्ध देशात आघाडी मारली. मात्र याचा अर्थ असा नव्हे की, महाराष्ट्रातील सहकारी चळवळीवर कधी आपत्तीच आली नाही. महाराष्ट्रातील सहकारी चळवळीवर अनेकदा टीका झाली आहे. टीका केव्हाही स्वागताहर्च, पण तिचे स्वरूप असे नसावे की, त्यामुळे सन्ध सहकारी चळवळच कोलमडेल किंवा तिचा मूलभूत हेतूच नष्ट होईल.

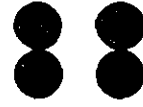
महाराष्ट्रातील सहकारी चळवळीतही काही त्रुटी आहेत ह्याची आम्हांस जाणीव आहे. परंतु याचा अर्थ असा नव्हे की त्या त्रुटी दूर करून आम्हांस पुढे जाताच येणार नाही.

उंच इमारतीत केरकचरा टाकण्याची सोय नाही.

जगातील सर्वच मोठ्या शहरांतून गगनचुंबी टोलेजंग इमारती बांधण्यात येतात. जागेच्या अभावी व आर्थिक कारणासाठी भारतामधील मोठ्या शहरांतही अशा इमारती आता नमोमंडळात पोचू लागल्या आहेत. ह्या इमारतीत सर्वप्रकारच्या सोयी करण्याची दक्षता घेण्यात आलेली असते. मजल्यावर मजले असणाऱ्या ह्या इमारतीत राहणाऱ्यांपुढे नवीन समस्या उभी राहिली आहे. नागपूर येथील सेंट्रल पब्लिक हेल्थ एंजिनिअरिंग रिसर्च इन्स्टिट्यूट संघटनेने केलेल्या पाहणीप्रमाणे बहुतेक इमारतीतून केरकचरा साठविण्याची व त्याची विल्हेवाट लावण्याची व्यवस्था मात्र नाही. इमारतीचे नकाशे आसणाऱ्या तंत्रज्ञांनी ह्या बाबींकडे दुर्लक्ष केल्याचे आढळून आले आहे.

धनवर्धिनी
परंपरेतील

नवीन
योजना

कर्जहमी ठेव योजना

ठेव परतीचे वेळी तितकेच कर्ज मिळव्याची सुरवातीलाच हमी

विशेष सेव्हिंज खाते

४=७५ टक्के व्याज, येसे काढताना ९९ दिवसाची पूर्व सूचना.

मुदतीचे सेव्हिंज खाते

७=२५ टक्के व्याज
मुदत ३ ले ६ वर्षे

मासिकव्याज ठेव योजना

किमान १००० रु. (जव्या रुकपात)
कमीत कमी ६ वर्षे मुदत.

युनायटेड वेस्टर्न
म्हणजेच
धनवर्धिनी

एका राज्यात शाखा असलेल्या बँकांमधील
भारतातील सर्वात मोठी व्यापारी बँक

दि युनायटेड वेस्टर्न बँक लि.

मुख्य कार्यालय: युनायटेड वेस्टर्न बँक इमारत, मातारा १.

वॅकेवा शिपाई आणि साहेबांच्या घरचे काम राष्ट्रीयीकृत वॅका आणि सहकारी वॅका ह्यातील फरक

तुलनात्मक दृष्ट्या राष्ट्रीयीकृत वॅका व सहकारी वॅका यात जमीन अस्मानाची तफावत आहे. सहकारी वॅकेतील कर्मचारी हा आर्थिक बाबतीत नेहमीच उपेक्षित असतो. ह्या उलट राष्ट्रीयीकृत वॅकेतील प्रत्येक कर्मचारी (शिपायापासून तो वरिष्ठपर्यंत) आर्थिक बाबतीत स्वयंपूर्ण असतो. त्यामुळे राष्ट्रीयीकृत वॅकेतील शिपायांस साहेबांसमोर पुढे पुढे करण्याची पाळी येत नाही. आणि आज जीवन जगण्याचे एकमेव माध्यम म्हणजे पैसा आहे. तो राष्ट्रीयीकृत वॅकेतील कर्मचाऱ्यास भरपूर प्रमाणात मिळतो, ह्या उलट सहकारी वॅकेतील साहेबाला (साहेब म्हणजे एजंट, इन्स्पेक्टर, कॅशियर, क्लर्क, इत्यादी) राष्ट्रीयीकृत वॅकेतील शिपायाएवढा देखील पगार मिळत नाही, ही वस्तुस्थिती सहकारी वॅकेतील साहेबाला जर एवढा कमी पगार तर शिपायास किती पगार असेल? फारच कमी. जेमतेम १०० ते १२५ चे आत-बाहेर; आणि मिळणाऱ्या पगारात त्याला त्याचा संपूर्ण संसार चालवायचा असतो.

भाववादीप्रमाणे इतर खात्यातील व राष्ट्रीयीकृत वॅकांतील पगारही वाढतच गेलेत आणि सहकारी वॅकेतील कर्मचाऱ्यांचे पगारात एक पैसाही वाढ झालेली नाही. तेव्हा जर राजासारखा एखादा शिपाई साहेबांच्या घरी काम करून त्यांच्या पुढे पुढे करून आपल्या दैनंदिन जीवनातील गरजा भागवीत असेल तर त्यात काय बिघडले? कारण मुळातच साहेब स्वभावाने चांगले आहेत. ते राजाच्या अडीअडचणीत त्याला मदत करतात व आपुलकीने वागवितात. त्याच ठिकाणी शिपायाला केवळ शिपाईच समजून वागणूक देणारा व नुसतेच काम करून घेणारा साहेब असता तर राजाच काय अन्य इतर शिपायाने देखील साहेबांचे काम केले नसते. कारण जगातील व्यवहार हा दिल्याघेतल्याचा असा आहे. शेवटी राजा हा शिपाईच व त्याची बुद्धीही शिपायापुरतीच. एक दिवस तो राष्ट्रीयीकृत वॅकेतील कर्मचारी युनियनच्या अधिकाऱ्याचे भाषण ऐकून विचरतो व "आजपासून साहेबांचे घरी काम करावयाचे नाही असा निर्णय घेतो" व आपला निर्णयही तो साहेबांना सांगतो. साहेब त्याला परोपरीने समजावून सांगतात, दोन्ही वॅकांतील फरकही सांगतात, परंतु राजा आपल्या निर्णया पासून परावृत्त होत नाही. साहेबाला त्याची कीव येते व त्याचे वेडेपणाचे हसूही येते कारण त्यांना माहित असते की आज राजाचे जागी आपण गोपाळला घेतले व राजाकडे दुर्लक्ष केले तर राजाचे हाल होतील. साहेबांना राजाच्या घरच्या परिस्थितीची पूर्ण जाणीव असते. परंतु राजा स्वतःच्या परिस्थितीबाबत विचार करावयास तयार नसतो की जर मी साहेबांचे घरचे काम केले नाही तर साहेबांचे माझ्याकडे दुर्लक्ष होईल व आपले हाल होतील.

शेवटी साहेबच यावर एक तोडगा काढतात व राजाला दौऱ्यावर चलयवावहल सांगतात व सोबत पाटा, वरवंटा, उलठ व

अन्नधान्याची भरलेली एक बॅग घेतात आणि राजाला सांगतात की आजपासून दौऱ्यावर मी माझे जेवण हातानेच तयार करणार आहे. त्यामुळे त्याला खूपच त्रास होतो व त्याचे साहेबांशी बरील-प्रमाणे वागल्याची चूक लक्ष्यंत येते. साहेबही मनात काय ओळखायचे ते ओळखतात व राजाच्या ते लक्षात आणून देतात की राजा तू आहेस सहकारी वॅकेतील; विनाकारण राष्ट्रीयीकृत वॅकेतील कर्मचाऱ्यांशी कशाला स्पर्धा करतोस? आहे तेच व्यवस्थित सुरू ठेव; त्यातच तुझे कल्याण आहे. नंतर राजाचे व साहेबांचे संबंध पूर्ववत होतात.

या बाबतीत मला असे म्हणावयाचे आहे की प्रत्येक वेळेस नियम व कायदा हाती घेऊन वागणे बरे नसते. एखादेवेळेस त्यात आपलेच नुकसान होते. चुकीच्या मार्गदर्शनामुळे "तुझे आहे तूजपाशी परि तू जागा चुकलाशी," अशी राजाची अवस्था झाली व तो उपकारकर्त्या साहेबांवरच उलटला. त्याच्या नशीबाने साहेब सुजाण होते म्हणून त्यांनी राजाला दौऱ्यावर नेऊन व शॉक ट्रीटमेंट देवून ताळ्यावर आणले. जेथे वरिष्ठ अधिकारी शिपायांशी चांगले वागतात; त्यांच्या अडीअडचणी समजावून घेऊन त्यांना मदत करतात; त्या ठिकाणी शिपायांनी त्यांचे घरचे काम करावयास काहीच हरकत नाही. राष्ट्रीयीकृत वॅकांतील चांगल्या स्वभावाच्या अधिकाऱ्यांकडे वॅकांतील शिपाई काम करतात ह्याची कितीतरी उदाहरणे देता येतील.

म्हणूनच मी असे निश्चून सांगेन की श्री. उत्कर्षे साहेबांनी राजावर सूड न घेता त्याला धडा शिकविला व त्याला चुकीच्या मार्गावरून जाताना वाचविले. अपेक्षा आहे, माझे स्नेही श्री. शामराव साखरे या मताशी सहमत होतील.

शरद शामराव अपराजित
अॅग्रीकल्चर एक्स्पेन्शन ऑफिसर
बीड जि. म. सह. बँक लि.
शाखा - दिंडूरुड

पुस्तकांच्या धंयावर मोठे संकट

छापण्याच्या कागदाच्या तीव्र टंचाईमुळे पुस्तक प्रकाशनाच्या धंयावर फार मोठी आपत्ती कोसळ पाहात आहे. ह्या आपत्तीचा फार मोठा तडाखा विद्यार्थ्यांना बसणार आहे. पुढील वर्षी विद्यार्थ्यांना पाठ्यपुस्तके अगर बऱ्या मिळणे जवळजवळ अशक्य होणार आहे. शिवाय कागदी बांधणीच्या स्वस्त पुस्तकांच्या उत्पादनातही खूप मोठी घट होण्याची शक्यता आहे. भारताच्या पाचव्या पंचवार्षिक कार्यक्रमात शिक्षणाचा विस्तार करण्याची मोठी योजना समाविष्ट करण्यात आलेली आहे. परंतु कागदाची टंचाई अशीच राहिली तर कार्यक्रमात ठरविण्यात आलेली पुस्तकांची निर्मिती करणे कठीण होऊन वसेल. आणि परिणामी शिक्षणाच्या विस्ताराची सर्व योजनाच विस्कळीत होऊन जाईल अशी भीती व्यक्त करण्यात येत आहे.

बालकांसाठी मुक्या प्राण्यांचे संग्रहालय

पाश्चिमात्य देशांत मुलांच्या अंगातील गुणांचा विकास घडवून आणण्याचे प्रयत्न पद्धतशीरपणे करण्यात येतात. त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होण्यासाठी पशुपक्ष्यातील मित्र त्यांना असावे असा तज्ज्ञांचा अभिप्राय आहे. असे मित्र लाभले तर प्राणिवर्गाबद्दल बालकांना अधिक ममत्व वाढू लागेल ही दृष्टी ठेवून कॅलिफोर्नियातील एका वाचनालयातील बालविभागात घरी बाळगता येण्यासारखे पशुपक्षी ठेवण्यात आले आहेत. संग्रहालयातील प्राणी मुलांना तात्पुरत्या काळापुरते घरी नेता येतात. सध्या अशा प्राण्यांची संख्या फक्त २० आहे. वाचनालयातून नेलेला प्राणी १ आठवडा ठेवून घेता येतो. त्याच्या खाण्यापिण्याची व्यवस्थाही करण्यात येते. बालविभागाच्या २०० सभासदांना एकाच वेळी मुके दोस्त अर्थातच मिळू शकत नाहीत.

पुरामुळे झालेली जबर हानी

लोकसभा आणि राज्यसभा ह्या दोन्ही सभागृहांतून देशांत आलेल्या पुरामुळे झालेल्या जबर हानीची माहिती देण्यात आली. ह्या वर्षी आलेल्या मोठ्या पुरामुळे मालमत्तेची ४८५ कोटी रुपयांची हानी झाली. १९५३ ते १९७३ ह्या काळांत पुरामुळे झालेल्या हानीच्या बाबतीत ह्या आकड्याचा क्रमांक दुसरा लागतो. १९७१ साली सर्वांत अधिक नुकसान झाले होते. त्यावेळी

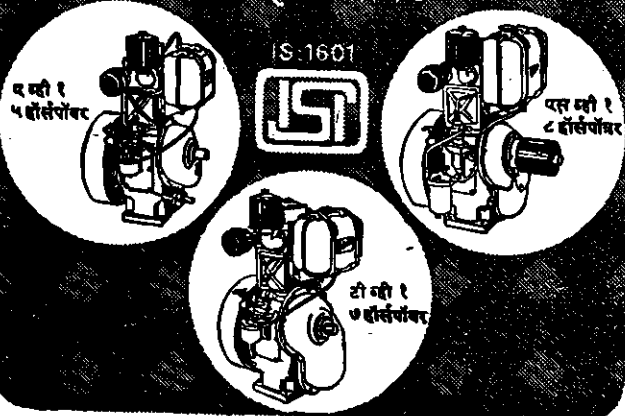
सुमारे ६८१ कोटी रुपयांचे नुकसान झाले होते. पुरामुळे १९५३ ते १९७२ ह्या अवधीत-दरसाल सुमारे १२६ कोटी रुपयांची सससरी हानी झाल्याचे दिसून येते. राज्य सरकारांनी विनंती केल्यावरून मध्यवर्ती सरकारची नुकसान पाहणी मंडळे अनेक राज्यांत दौरा करून गेली आणि त्यांनी मदतीसाठी लागणाऱ्या सर्वांचे अंदाज सरकारला सादर केले.

अमेरिकन आरमार सर्वांत बलाढ्य नाही

अमेरिकन आरमार आता जगातील सर्वांत बलाढ्य आरमार राहिलेले नाही. तथापि वेळप्रसंगी सामरिक हस्तक्षेप करण्याचे त्याचे सामर्थ्य दांडगे आहे. पश्चिम आशियातील अरब-इझ्राइल युद्धाच्या वेळी भूमध्य समुद्रात हस्तक्षेप करण्याच्या तयारीने ते उभे होते. भारत पाकिस्तानात १९७१ साली झालेल्या युद्धप्रसंगीही बंगालच्या उपसागरात अमेरिकेचे नाविक दल आले होते. अमेरिका व रशिया ह्या दोन देशांपैकी कोणाचे आरमार अधिक प्रबल झाले आहे ते सांगणे कठीण आहे. रशियन आरमारात नव्या बोटोंचा समावेश अधिक आहे. त्यातील कोणतीही बोट १० वर्षांपेक्षा अधिक जुनी नाही. रशियाच्या पाणबुड्याही अधिक आहेत. परंतु अमेरिकेच्या आरमारात अणुशक्तीवर चालणाऱ्या विमानवाहू बोटो अधिक आहेत.

कॅम्ब्रिज किलोस्कर एंजिनांना भारतीय मानक संस्थेचे प्रमाण पत्र

७ ते ८ हॉर्स पॉवर

प्रथम पासूनच किलोस्कर एंजिने त्यांच्या उत्तम दर्जाबद्दल प्रसिद्ध आहेत.

देशातील आणि परदेशातील असंख्य शेतकरी व इतर ग्राहक यांच्याकडे वापरात असलेली एंजिने हे याचे प्रतीक आहे.

आता भारतीय मानक संस्थेने (ISI) देखील प्रमाणपत्र देऊन, हे मान्य केले आहे.

किलोस्कर एंजिन-शेतकऱ्यांची पहिली पसंती
किलोस्कर ऑईल एंजिन्स लि.
१३, लक्ष्मणराव किलोस्कर रोड, खडकी, पुणे ३

© एंजिनसाठी किलोस्कर ऑईल एंजिन्स लिमिटेड यांनी या हेतुमार्फत्या उपयोगाचा अधिकार नोंदविलेला आहे.

Tom & Bay/KO-7315-M

नोकरी करणाऱ्या स्त्रिया आणि अपत्यसंभव

नोकरी करणाऱ्या स्त्रियांना घरी बसणाऱ्या स्त्रियांपेक्षा कमी मुले हवी असतात अगर होतात काय ? १९६० साली इजिप्तच्या शिरगणतीत गोळा करण्यात आलेल्या माहितीच्या आधारे ह्या प्रश्नावर काही प्रकाश पडण्यासारखा आहे. माहितीचे पृथःकरण केल्यावर असे आढळून आले की नोकरीचा परिणाम स्त्रियांच्या जननक्षमतेवर जरूर होतो. पण ह्या बाबतीत शहरातील स्त्रिया आणि ग्रामीण-भागांतील स्त्रिया ह्यांच्यात फरक दिसून येतो. १५ ते ४५ ह्या वयाच्या गटातील शहरी नोकरदार स्त्रियांना शहरातील घरकाम करून काळक्रमण करणाऱ्या स्त्रियांपेक्षा कमी मुले होतात. वयाचा हा गट जननक्षमतेच्या दृष्टीने कार्यक्षम असतो. ग्रामीण भागांतील चित्र मात्र अगदी उलट दिसते. ग्रामीण भागांत स्त्रियांची संख्या जितकी जास्त तितकी मुळांची संख्याही जास्त वाढते. ग्रामीण भागांतील कामधंदा नसणाऱ्या स्त्रियांची जननक्षमता शहरातील अशाच स्त्रियांपेक्षा सालच्या पातळीवर असलेली दिसते. कामधंदा न करणाऱ्या शहरी आणि ग्रामीण स्त्रियांमधील जननाचे प्रमाण दरहजारी अनुक्रमे ४९ व ४२ असे दिसून आले. कामधंदा आणि स्त्रिया ह्यांच्या बाबतीत आणखी एक गोष्ट लक्षात येते. ग्रामीण अगर शहरी भागांतील १० टक्यांपेक्षा अधिक स्त्रिया कामधंदा करू लागल्या की शहरातील जननसंख्येचे प्रमाण कमी होते आणि ग्रामीण भागांतील वाढते. ह्यावरून असा निष्कर्ष काढण्यासारखा आहे की उत्पादनात वाढ झाली म्हणजे कुटुंबे छोटी होत जातात असा सामान्य नियम घालून देता येण्यासारखा नाही. अविकसित देशातील बहुसंख्य लोक ग्रामीण भागात राहतात. ग्रामीण भागांतील काम-करी स्त्रिया आणि त्यांना होणारी मुले अशा सामान्य नियमाला अपवाद ठरतात.

रेल्वे एंजिनांच्या उत्पादनवाढीचा कार्यक्रम

पाचव्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाच्या कालावधीत रेल्वे सात्त्याने रेल्वे एंजिनांच्या उत्पादनात वाढ करण्याची योजना आसली आहे. ह्या अवधीत मुख्य रेल्वेमार्गांवर वापरण्यासाठी ११५० रेल्वे एंजिने तयार करण्यात येणार आहेत. त्यांपैकी ७५० डिझेल एंजिने असतील आणि ४०० विजेवर चालणारी असतील. चित्तंजन रेल्वे एंजिनांच्या व वाराणसी रेल्वे एंजिनांच्या कारखान्यांत त्यांचे उत्पादन करण्यात यावयाचे आहे. वाराणसी येथील डिझेल एंजिनांच्या कारखान्यात १९७६-७७ साली सर्वांत अधिक म्हणजे १५५ एंजिने तयार करण्यात येतील. पाचव्या कार्यक्रमाच्या अवधीत हा वेग कायम ठेवण्याच्या प्रयत्न करण्यात येईल. १९७२-७३ साली ह्या कारखान्यात ९५ डिझेल एंजिने तयार करण्यात आली होती. चित्तंजन येथील कारखान्यात आता वाफेवर चालणारी एंजिने तयार करण्यात येत नाहीत. ह्या कारखान्यात १९७४-७५ च्या सुमारास ६० विजेची एंजिने

तयार करण्यात येतील. त्यानंतर त्यांच्या उत्पादनाची गती वाढून १९७८-७९ च्या सुमारास १०० विजेची एंजिने तयार करण्यात येऊ लागतील. १९७२-७३ साली कारखान्यात ५५ एंजिने तयार करण्यात आली होती. चित्तंजन येथील कारखान्यात गाड्यांची स्थानिक वाहतूक करणारी तेलाची एंजिनेही तयार करण्यात येणार आहेत. कारखान्यात तयार होणारी सर्वच एंजिने दर्जाच्या बाबतीत प्रगत-देशांत तयार होणाऱ्या एंजिनांहतकी चांगली असतील. एंजिनात वापरण्यात येणाऱ्या भागांपैकी ८० टक्के भाग देशातच तयार झालेले असतात. काही खास भागच परदेशातून आयात करावे लागतात. सध्या रेल्वे जवळ १,४०० डिझेल एंजिने आणि विजेवर चालणारी ७०० एंजिने आहेत.

वेगवान गाड्या अधिक किफायतशीर

हिंदुसारख्या विस्तीर्ण देशात उतारुंची व मालाची वाहनूक करण्याच्या कामी अजूनही रेल्वे गाड्यांचाच अधिक उपयोग करण्यात येतो. प्रगत देशांतील रेल्वेच्या वेगाशी तुलना करता भारतामधील गाड्यांचे वेग कमी आहेत. तथापि अलीकडेच काही मार्गांवरील उतारुंच्या गाड्यांचे वेग वाढविण्यात येऊन प्रवासाचा काळ कमी करण्यात आला आहे. वेगवान प्रवासी गाड्या केवळ उतारुंच्या दृष्टीनेच सोयीस्कर असतात असे नाही. रेल्वेचे उत्पन्न वाढविण्याच्या दृष्टीनेही त्या उपयुक्त ठरत आहेत. हौरा-दिल्ली आणि मुंबई-दिल्ली ह्यांसारख्या महत्त्वाच्या शहरांना जोडणाऱ्या रेल्वेमार्गांवर सुरू करण्यात आलेल्या राजधानी एक्सप्रेस गाड्यांसंबंधीची माहिती हेच सांगत आहे. नवी दिल्ली ते हौरा मार्गावर आठवड्यातून दोनदा राजधानी एक्सप्रेस गाडी धावते. १९७२-७३ साली ह्या गाडीने प्रत्येक सेपेला ४० हजार रुपये मिळविले. गाडी पळण्यासाठी प्रत्यक्ष आलेला सर्व दर सेपेला सरासरी १४ हजार रुपये आला. मुंबई-दिल्ली ह्या मार्गावर धावणाऱ्या राजधानी एक्सप्रेसने दर सेपेला ३३ हजार रुपये मिळवून दिले. तिचा प्रत्येक सेपेला सरासरी प्रत्यक्ष सर्व १८,९०० रुपये इतका होता. ह्या दोन्ही गाड्यांवर उतारुंच्या साण्यापिण्याची सोय करण्यात आलेली असते. त्याचा सर्व मात्र वरील हिशेबात लक्षात घेतलेला नाही. मुंबई-दिल्ली राजधानी एक्सप्रेस दर तासाला सरासरी ९५ किलोमीटर वेगाने धावते; हौरा-दिल्ली राजधानी एक्सप्रेस गाडी दर तासाला सरासरी १०५ किलोमीटर वेगाने धावते. दोन्ही गाड्यांत क्षोपण्याच्या १८ जागा असलेला बातानुकूलित एकेक डबा असतो.

जपानचे कर्ज पुरेसे नाही—पाचव्या पंचवार्षिक कार्यक्रमात जपानच्या मदतीने ५ सतकारखाने काढण्याचे ठरविण्यात आले होते. परंतु आता फक्त ३ कारखान्यांना पुरेले इतकेच येनमधील कर्ज देण्यात येईल, असे जपानने भारत सरकारला कळविले आहे. त्यामुळे आता पांचाऐवजी तीनच सतकारखाने उभारण्याचा निर्णय भारत सरकारला घ्यावा लागला आहे.

शेतीच्या उत्पन्नात पंजाब राज्य पहिले

आर्थिक आणि शास्त्रीय संशोधन करणाऱ्या संघटनेने केलेल्या पाहणीप्रमाणे गेल्या दहा वर्षांत देशातील अन्नधान्याचे उत्पादन ८,२४५ कोटी रुपये किंमतीने वाढले आहे. अर्थव्यवस्थेचा विकास घडवून आणण्यासाठी अधिक साधनसामग्री गोळा करण्याचे प्रयत्न चालू आहेत. ह्या संदर्भात पुढे पडलेल्या ह्या पावलाचे महत्त्व लक्षात येते. असे असले तरी अन्नधान्याच्या बाबतीतील वाढ निरनिराळ्या राज्यांत कमी-जास्त प्रमाणात झालेली दिसते. पंजाब राज्याने सर्वांत अधिक वेगाने प्रगती केलेली आहे. त्याच्या खालोखाल हरयाणाचा व गुजरातचा क्रमांक लागतो. पाच राज्यांनी गेल्या दहा वर्षांत फारशी प्रगती केल्याचे आढळून आले नाही. प्रगतीमधील संथपणात खालच्या अनुक्रमाने असा क्रम लागतो. बिहारमध्ये फारच अल्प प्रगती झाली. त्यानंतर आंध्र प्रदेश, बंगाल, आसाम आणि मध्य प्रदेश ह्यांचे क्रमांक लागतात. प्रत्येक राज्यांतील ग्रामीण भागांतील लोकसंख्या आणि त्या राज्यांचे शेतीचे एकूण उत्पन्न ह्यांची तुलना करता असे दिसून आले आहे की पंजाबमध्ये देशातील ग्रामीण लोकसंख्येपैकी २-२३ टक्के लोकसंख्या वसलेली आहे. तरीही भारताच्या एकूण शेतीच्या उत्पन्नापैकी ४-६ टक्के उत्पन्न पंजाबने दिलेले आहे. ग्रामीण भागांतील एकूण कुटुंबांपैकी ०-७९ टक्के कुटुंबांचे वार्षिक उत्पन्न २० हजार रुपयांपेक्षा अधिक आहे देशाच्या एकूण शेतीच्या उत्पन्नापैकी ह्या कुटुंबांच्या उत्पन्नाचा हिस्सा ९-८ टक्के इतका आढळून आला. सधन शेतकऱ्यांचा नवा वर्ग तेथे अस्तित्वात आल्याचा हा पुरावा आहे.

अनिश्चित वीज-पुरवठ्याचा शिरगणतीच्या कामांवर परिणाम

दिल्ली शहराला होणारा वीजपुरवठा गेल्या काही महिन्यांत अपुरा व अनिश्चित स्वरूपाचा झाला होता. त्याच्या दाबातही अचानक मोठा बदल होत असे. त्याचा परिणाम १९७१ च्या शिरगणतीत जमा केलेल्या माहितीचे संस्करण करण्याच्या कामावर झाला आहे. आता हे काम पुरे होण्यास आणखी ६ महिन्यांचा तरी अवधी लागणार आहे. संस्करणाचे काम करणाऱ्या सेवकांची संख्या २०० असून त्यांना गणकयंत्रांची मदतही देण्यात आलेली आहे. जमा केलेल्या माहितीची वर्गवारी करून तिची मांडणी पद्धतशीरपणे करण्याचे काम गणकयंत्रांच्या साहाय्याने खूप लवकर करता येते. परंतु गणकयंत्रांना त्यांचे काम सुलभतेने करणे शक्य होण्यासाठी ४०० व्होल्ट दाबाच्या वीजपुरवठ्याची आवश्यकता असते. विजेच्या दाबाची स्थिरता काही विशिष्ट पातळीवर राखण्याची व्यवस्था करण्यात आलेली असते. परंतु काही वेळेला दाबात फार चढउतार होतात आणि मग ही व्यवस्था कोलमडून जाते. त्याचा परिणाम गणकयंत्रांच्या कामावर होतो. गणकयंत्रांना पुरविण्यात येणाऱ्या माहितीची नोंद

ती घेईनाशी होतात; अगर ती सर्वस्वी चुकीची उत्तर देऊ लागतात. शिरगणतीचे काम करणाऱ्यांना हा अनुभव चांगलाच जाणवला. देशात सर्व भागांत ह्या वर्षी विजेचा पुरवठा अपुरा होता. त्याचा परिणाम शिरगणतीचे काम करणाऱ्या ६ उपकेंद्रांवरही झाला आहे. जमा केलेल्या माहितीचे सर्व संस्करण चाळ वर्षाअखेर कसेबसे झाले तरी शिरगणतीचा अहवाल प्रसिद्ध होण्यास वेळ लागणार आहे. तथापि, त्यातले महत्त्वाचे भाग आधी प्रसिद्ध होण्याची शक्यता आहे.

पेट्रोल तेलाचे राजकारण

जगातील नऊ देश जपान, प. जर्मनी, ग्रेट ब्रिटन, फ्रान्स, इटली इत्यादी औद्योगिक राक्षसांना वठणीवर आणू शकतात— त्यांचे शस्त्र आहे पेट्रोल-तेल !

अधुघाबी, अल्जेरिया, बेहरिन, इराण, इराक, कुवेत, लिबिया, कातार आणि सौदी अरेबिया हे ते नऊ देश होत.

पश्चिम युरोपच्या पेट्रोल-तेल पुरवठ्यापैकी ८० ते ८५% पुरवठा हे देश करतात; जपानची पेट्रोल-तेलाची ९०-९५% गरज हे देश भागवितात. अमेरिकेला लागणाऱ्या पेट्रोल-तेलापैकी २५% तेल कॅनडातून आणि वेनेझुएलातून येते; मध्य-पूर्वेतील देश फक्त ३ ते ५% तेल पुरवितात. परंतु, अमेरिकेची ह्या तेलाची गरज वाढत जाण्याचा रंग दिसतो.

अशा रीतीने, पश्चिम युरोप, जपान आणि अमेरिका मध्य-पूर्वेतील पेट्रोल-तेलासाठी स्पर्धेत उतरतील; रशिया अर्थातच आपली पकड वाढविण्याचा प्रयत्न करील. आंतरराष्ट्रीय तेढीचे मध्यपूर्वेतील हे पेट्रोल-तेलाचे देश केंद्रस्थान बनतील.

पेट्रोल-तेलाची जागा घेणारी एकादी नवी शक्ती उपलब्ध होईल किंवा तेलाच्या विहिरींचा नव्या जागी शोध लागेल तर गोष्ट वेगळी; आहे ह्या परिस्थितीत मध्यपूर्वेतील पेट्रोल-तेलाचे महत्त्व वाढत जाणार हे निश्चित.

अमेरिका एकीकडे इस्राएलला लष्करी साहित्याची भरपूर मदत करीत असून दुसरीकडे अरबी देशांच्या तेलावर ढोळा ठेवून आहे.

हिशेब ठेवण्याची पद्धत प्राचीन — हिशेब ठेवण्याची पद्धत भारतात फार प्राचीन कालापासून नांदत आहे. शिवाय विकासही भरपूर झालेला होता. वेदकाली आणि त्याच्याही पूर्वी भारतीय उपसंघात हिशेबाच्या विकसित पद्धती रूढ होत्या. “भारतामधील हिशेब ठेवण्याच्या पद्धतीचा इतिहास” ह्या ग्रंथात, दि इन्स्टिट्यूट ऑफ चाटर्ड अकॉंटंट्स संघटनेने ही माहिती दिली आहे.

SCG-1 WIN

नहीं -
यह कोई
साधारण कार्य नहीं!

सरदार

सोडा वाटर
यंत्रसामग्री

यह यंत्रसामग्री ६० वर्ष पहिले प्रस्तुत की गयी है और आजभी इसकी कोई तुलना नहीं। भारत और पूरबी देशों में हजारों की संख्या में ये यंत्र उपयोगमें हैं और सैनिकी भोजनशाला, क्लब, अस्पताल, उपाहारगृह और स्नाथालय आदि में ये कितने ही यंत्र गत २० वर्षोंसे कम देते आये हैं।
हर दिन ५० से ४०० दर्जनों तक शीतल पेयों की बोतलें निर्माण करनेवाले इन यंत्रों की कीमत का थोड़े ही काल में कई गुना मुबदला मिल जाता है।

इसमें दूखरे विभाण है: १. रंगहीन द्रव कार्बन डायऑक्साईड वायु को कार्बोनेशन में तथा भाग बुझाने में उपयोगी है, २. सोडा वाटर यंत्रों के कलपुर्जे, ३. सूखा बरक

यंत्रों और कलपुर्जोंकी नकल से सावधान रहिये

दि सरदार कार्बोनिक गैस कंपनी लिमिटेड

४२ विठ्ठलराव चैम्बरस, १६, अपोलो स्ट्रीट, बम्बई १.

फोन: कार्यालय: २५३३०१ कारखाना: ३५५२०२

आम्ही आता आपल्या ठेकीवर दरमहा व्याज देतो.

आपल्या मासिक जमाखर्चाची तोंडमिळवणी करण्यास आमचाही हातभार व्हावा या हेतूने आम्ही ही नवी ठेवयोजना निर्मिली आहे. आपण किमान रु. १००० अथवा त्याच्या पटीत रकम आमच्याकडे मासिक व्याज ठेवयोजनेखाली किमान २४ महिने पर्यंत ठेवा.

आमच्याकडून दरमहा मिळणाऱ्या व्याजातून आपण आपले भाडे, विद्युत बिल, टेलिफोन बिल, गॅस बिल, अशापैकी कोणतेही एंफं अथवा अनेक खर्च भागवू शकता.

दरमहा व्याज मिळत राहून मूळ ठेव सुरक्षित राहते हे ह्या योजनेचे वैशिष्ट्य आहे.

अधिक तपशिलाकरता नजीकच्या आमच्या शाखेस आजच भेट द्या.

बँक ऑफ महाराष्ट्र

हेड ऑफिस - ११७७, बुधवार पेठ, पुणे - २